

DOĞRULUĞUN EKONOMİK HAYATTAKİ ÖLÇÜSÜ: HELAL KAZANÇ, HELAL LOKMA

Mehmet Abidin KARTAL¹

Öz

Günümüzde tüketimin özendirilmesi, yapay ihtiyaçlar oluşturulması, tükettikçe değer kazanıldığı ve mutlu olduğu düşüncesinin empoze edilmesi günümüz toplumlarını adeta bir tüketim toplumuna dönüştürmüştür. Bu durum helal kazanç konusunda da farklı meseleleri beraberinde getirmiştir

Anahtar Kelimeler

Helal kazanç, rızık, üretim, tüketim, iktisat, şükür, israf

MEASURE OF ACCURACY IN ECONOMIC LIFE: HALAL GAIN, HALAL FOOD

Abstract

Encouraging consumption, creating artificial needs, imposing the idea of gaining value and being happy as we consume have transformed today's societies into a consumption society. This situation has brought about different issues in terms of halal gain.

Key Words

Halal gain, livelihood, production, consumption, economics, gratitude, waste

¹ İstanbul (mabidinkartal@gmail.com)

Gönderim Tarihi: 26.08.2019, Kabul Tarihi: 15.10.2019

Üretim ve tüketim aşamalarında ve ticari işlemlerde değişik şekillerde hak-hukuk ihlalleri olmaktadır. Mesela günümüzde üretilen malda kalitesiz veya eksik ham madde kullanmak, gıda maddelerine haram veya sağlığa zararlı maddeler katmak, işçinin ücretini zamanında ödememek, ziraat ürününün bedelini geciktirmek, hileli yolla mal pazarlamak ve sağlığa faydalı diyerek sahte ilaçlar piyasaya sürmek meşru olmayan haram fiillerdir.

Kamu mallarına karşı olan sorumsuzluk gittikçe artmakta, helal-harama yeterince dikkat edilmemektedir. Bazı kimseler devletin malını zimmete geçirmenin veya şahsi işlerinde kullanmanın sanki hiçbir dinî sorumluluğu yokmuş gibi hareket edebilmektedir. Herhangi bir rahatsızlık duymadan bu tür fiiller işlenebilmektedir. Devletin malının milletin malı olduğu, onda tüyü bitmemiş yetimin hakkı bulunduğu unutulmaktadır.

Yine vergi kaçırmak, kaçak elektrik kullanmak, memuriyet görevini savsaklamak, hasta olmadığı halde rapor kullanmak, kamu malını israf etmek, ihale şartlarına uymayarak inşaat malzemesinden çalmak, ehil olmadığı bir işi üstlenmek, eş dost ve akrabayı kayırmak, sorumluluk sahasında mevzuata aykırı fiillere göz yummak, makam arabasını şahsi işlerinde kullanmak bu bağlamda akla gelen ve dinin yasakladığı haram fiillerdir.

Allah yeryüzünü, semaları ve onlardaki sayısız nimetleri yaratmış ve insanlığın hizmetine sunmuştur. Bütün bu nimetlerden istifade etme hususundaki esas hüküm onların mubah oluşudur; yani hakkında yasaklayıcı bir hüküm gelmemiş olan şeyler helaldir. “O’dur ki yeryüzünde bulunan her şeyi sizin için yarattı”² ve “Göklerde ve yerde ne varsa hepsini Zât-ı Âlîsinden bir lütuf olarak sizin hizmetinize veren de O’dur”³ mealindeki ayet-i kerimeler yerde ve göklerdeki bütün nimetlerin insanların istifade etmeleri için yaratıldığını açıkça anlatmaktadır. Yenilmesi, içilmesi veya kullanılması ayet ya da hadislerle yasaklanmamış olan her şey helaldir.

Cenâb-ı Hak bir kısım şeyleri yasaklamış ve bunların kullanılma iznini bazı hükümlerle sınırlandırmıştır. Ayet ve hadislerin ortaya koyduğu hükümlerle yapılması kesin olarak yasaklanan şeylere “haram” denilmektedir.

İnsanın en başta gelen görevlerinden biri helal dairede yaşamak, helal kazanmak ve helal yolda harcamaktır. Allah bizi imtihan etmek için bazı şeyleri haram bazılarını da helal kılmıştır. Helal olan şeyler Allah’ın yapmamızı istediği davranışlardır. Haram olan şeyler ise yapmamızı yasakladığı davranışlardır. Âlemlerin Yaraticısı helal dairesini o kadar geniş tutmuştur ki harama girmeye ne ihtiyaç ne de mecburiyet vardır. Sonra haram daireyi mayınlı bölge gibi tehlikelerle doldurmuş, helal daireyi de

2 Bakara, 2/29.

3 Câsiye, 45/13.

meyvelerle dolu güllük gülistanlık bir bahçeye döndürmüştür. Birçok emir ve yasağı da sırf bizim iyiliğimiz, dünya ve ahiret mutluluğumuz için koymuştur.

“Ey iman edenler! Allah’ın size helal kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez Allah’ın size vermiş olduğu helal ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah’tan korkun.”⁴

Hz. Peygamber (asm) şöyle uyarmıştır: “Öyle bir zaman gelecektir ki kişi malını helalden mi haramdan mı elde ettiğini önemsemeyecek.”⁵

“Helal Kazanç, Helal Lokma” Üretim ve Tüketim Ahlakının Temelidir

“Helal kazanç, helal lokma” meselesi Müslümanın üretim ve tüketim ahlakının olmazsa olmazıdır. Müslüman hem üretirken hem de tüketirken zihin ve gönül dünyasında Yüce Yaradan’ın emir ve yasaklarını, O’nun belirlediği ölçüleri göz önünde bulundurmak zorundadır. Çünkü bu mesele aynı zamanda mümin kişinin ahiret hayatını da etkileyecek bir meseledir.

Helal kazanç, helal lokma konusu sadece bir beslenme konusu değil aynı zamanda ahlaki bir meseledir. Yeryüzünde Allah’ın nimetlerinden yararlanmanın, bu nimetlere sahip olmanın, verdiği rızıkı üretme ve tüketmenin ahlaki boyutu vardır. Her şeyden önce her türlü nimet yaratılış gayesine uygun olarak kullanılmalıdır. Türlü nezih nimetler yaratıp gerek bunlardan istifade etmeyi gerekse bunların selim tabiatını bozmadan çeşitli şekillerde çoğaltabilme ve geliştirebilme yeteneğini insana bahşeden Rabbimiz burada bir taraftan tekvin sıfatını izhar ederken diğer taraftan teşri’ sahibinin Kendisi olduğunu bizlere hatırlatmaktadır. Nimetlerden istifade ile bunların hesabını vermek üzere sorumluluk altına girme aynı anda gerçekleşmektedir. Tükettiklerimizin gerçek sahibini hatırlayabilme ve O’na şükran duygusu içinde olabilmenin bir sınavı olarak “tayyibat” vasfına bir de meşruluk şartı eklenmiştir ki bu, tükettiklerimizin helalden olması şartıdır. Tayyibattan sadece yenilmesi ve içilmesi helal olanlar değil aynı zamanda helalinden kazanma da kastedilmektedir. Nitekim Kur’an’da “Yetimlerin mallarına el uzatmayın” ayetinin içinde “Habis ile tayyibi birbirine karıştırmayın” (Nisa 4/2) buyrulmuştur.⁶

Mesele para kazanmak değil helal kazanmak olmalıdır. Haramda hayır yoktur, bereket yoktur. İbrahim Ethem hazretleri şöyle demiştir: “Midelerine girenlerin helal mi, haram mı olduğunu araştıranlar iman bakımından yükselirler. Kazançlarının

4 Maide, 5/87-88.

5 Buhârî, “Ticaret”, 58.

6 Mehmet Görmez, “Başyazı”, *Diyanet Aylık Dergi* 271 (Temmuz 2013): 2.

helalliyini düşünmeden dünyalık peşinde koşanlar ise önce mide fesadına uğrarlar, sonra da huzurları kaçır, manen yükselemez, alçalırlar. Ne ibadetlerinin ne de yaptıkları iyiliklerin zevkine varabilirler.” Abdullah bin Ömer (ra) de şu tavsiyede bulunmuştur: “Namaz kılmaktan yay gibi, oruç tutmaktan çivi gibi olsanız da haram ve şüpheli şeylerden kaçınmazsanız Allah o ibadetleri kabul etmez.” demiştir.⁷

Hz. Ebu Bekir (ra) kölesinin getirdiği bir süttan içti ve hemen kölesine dönerek “Bunu nereden aldın?” diye sordu. Köle: “Kehanette buldum yani gaybdan bazı haberler verdim de ücret olarak bu sütü aldım” dedi. Bunun üzerine Ebu Bekir (ra) içtiği sütü midesinden çıkarmak için boğazına parmak saldı ve boğulacak şekilde istifra ederek çıkarmaya çalıştı, sonra da: “Allah’ım, midemde kalıp damarlanma karışan kısmından sana sığınırım” dedi.⁸

Hasan Basri der ki: “Bir adamın servetinin nereden geldiğini öğrenmek istiyorsanız nereye harcadığına bakınız. Çünkü kötü kazançlar israfa harcanır.”⁹

Haramlar Allah ile kullarının arasına girer ve dualarının kabulünü önler, engel olur. Bunun için Allah önce helal yemeyi, arkasından da salih amelleri işlemeyi emretmektedir.¹⁰

Hz. Peygamber (asm) şöyle buyurarak uyarmıştır: “Besleneceğin şeyleri helal ve temiz yap ki duaların kabul olunsun.”¹¹

Şeytan haram yiyenlerin dostudur, onların yoldaşları şeytandır. Şeytan onları gaflete, günaha sevk eder, ibadetlerden uzaklaştırır. Hz. Mevlana (ra) şöyle der:

“Bilgi de, hikmet de helal lokmadan doğar. Aşk da, merhamet de helal lokmadan meydana gelir. Bir lokmadan haset, hile doğarsa, bilgisizlik, gaflet meydana gelirse sen o lokmanın haram olduğunu bil. Hiç buğdayını ektin de arpa çıktığını gördün mü?”¹²

Öyleyse hem helal kazanmalı hem helal yemeli hem de helal yolda harcamalıdır. Zira Rasulullah (asm) hadislerinde helal yemeyi cennete girmenin şartları arasında saymış, helalden kazanan kimseyi müjdelemiştir. Buna karşılık vücudu haramla beslenen kimsenin cehenneme layık olduğunu, böylelerinin duaları ve amellerinin kabul edilmeyeceğini bildirmiştir.¹³

Helal kazancın ölçüsü iktisatlı bir hayat yaşamaktır. Haram kazancın ölçüsü de israftır diyebiliriz.¹⁴

7 Gazzali, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, trc., Ahmed Serdaroğlu, cilt: 2 (İstanbul: Bedir Yayınları, 1973), 238-239.

8 Gazzali, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, 238.

9 Celal Yeniçeri, *İslam İktisadının Esasları* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980), 205.

10 Mü'minin 23/51.

11 Zekiyüddin el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, cilt 2 (Beyrut: 1968), 547.

12 Tahir-ül Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, 3/832-834.

13 Müslim, “Taharet”, 1; İbni Mace, “Taharet”, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 342-343.

14 Mehmet Abidin Kartal, *Sosyal Barışın Temeli, Helal Kazanç - Helal Lokma* (İstanbul: Nev Yayınları, 2013),

15.

İktisat kâinatın en esaslı kanunlarından biridir. Çünkü Allah Hakîm'dir. Hakîm isminin en büyük cilvesi olan kâinatın umumî hikmetleri iktisat ve israfsızlık üzerine dönüyor.

İktisatlı insan maksadını iyi tanıyan, sağa sola yalpalamaksızın, ifrat ve tefritten uzak bir şekilde yaşayan insandır. Bu sebeple iktisat “uygun davranış” manasında anlaşılır. İktisat insanın ihtiyacına göre harcama yapmasını, cimriliğe ve israfa sapmasını gerektirmektedir.

İhtiyaçların yerini sınırsız istekleri alınca fertler iktisatlı bir hayat yaşamaktan uzaklaşır, iktisadın zıddı olan israfa sürüklenir. Bu sebeple insan iktisada teşvik ediyor ve israftan sakındırılıyor. Çünkü “Hâlık-ı Rahîm nev-i beşere verdiği nimetlerin mukabilinde şükür istiyor. İsrâf ise şükre zıttır, nimetlere karşı hasaretili bir istihfaftır. İktisat ise nimete karşı ticaretili bir ihtiramdır.”¹⁵

İnsan şükür için yaratılmıştır. İnsan ihtiyaçlarını karşılarken şükür içinde olmalıdır. Bu şükürün yolu da hayatın her safhasında iktisat etmekten geçer. Kabiliyetlerin yerli yerince kullanılmasından Allah'ın verdiği her türlü nimetlerin gerçek ihtiyaçlara yetecek şekilde ölçülü olarak kullanılmasına kadar... Şükür böyle bir fitratın şuurla elde edilen bir neticesidir.

Ekonomik Hayatta Helalin Kazandırdıkları ve Haramın Kaybettirdikleri

Bediüzzaman helal kazanmayan ve iktisatlı yaşamayanın dünyadaki sonucunu gözler önüne sererken çok dikkatli olmamız gerektiği ikazında şöyle bulunuyor:

“Evet iktisat etmeyen, zillete ve mânen dilencilige ve sefalete düşmeğe namzeddir. Bu zamanda isrâfâta medâr olacak para çok pahalıdır. Mukabilinde bazen haysiyet, nâmus rüşvet alınıyor. Bazen mukaddesat-ı dîniye mukabil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek mânevî yüz lira zarar ile maddî yüz paralık bir mal alınır.”¹⁶

Kapitalizmin ekonomi anlayışı çoğu zaman çılgınca üretim ve tüketimi, ötekine hayat hakkı tanımayan acımasız ve haksız rekabeti, rekabet esnasında da her türlü yola başvurmayı mubah gören bir anlayışı esas almaktadır. Bu anlayış insanları emek harcamaksızın kısa yoldan servet edinme düşüncesine sevk etmekte, “Sen çalış ben yiyeyim” bencilliğine itmektedir. Bencilliğinin mağlubu olan insan da aldatmak, sömürmek, zulmetmek, haksızlık yapmak ve dünyevi çıkarlar için dinini, namusunu satmaktan geri durmamaktadır.

İnsanın gerçek ve asli ihtiyacı dört ise israf ve lüks düşkünlüğü bunu yüze belki bine kadar çıkarıyor. Böyle olunca insan çoğalan bu ihtiyaçları karşılayacak parayı

15 Bediüzzaman Said Nursi, *Risale-i Nur Külliyyatı*, cilt 1, (İstanbul: Nesil Yayınları, 1996), 657.

16 Nursi, *Risale-i Nur Külliyyatı*, 658.

bulmakta zorlanıyor. Şayet bu adam sağlam bir imana sahip değilse gereksiz ihtiyaçlarını ve lüks tüketimini temin etmek için birtakım meşru olmayan haram kazanç yollarına girmeye başlıyor.

İnsanların şerhleri insanların bu zafiyetinden faydalanıp insanların namus ve haysiyetini az bir para karşılığında satın alıyor. Şayet memursa rüşvet yiyor, amirse göz yumuyor vs... Bu haram yollara düşmesinde birinci sebep ise israf ve lüks düşkünlüğüdür. Adam dünyada lüks yaşayabilmek için yapmadığı ahlaksızlık, rezillik kalmıyor. Hem dinini hem de namus ve haysiyetini ayaklar altına atıyor.

İslamiyet, meşru çerçevede kalmak şartıyla rızkın peşinde koşmayı emrettiği gibi emeksiz kazanç demek olan faizi, haksız kazanç temin etmenin başlıca yolları olan kumar, hırsızlık, gasp, rüşvet, ölçü ve tartıda hileyi haram kılmıştır. Toplumdaki sosyal barışın temini için haramlardan uzak helal dairede çalışmayı ve helal lokma yemeyi birinci şart kabul etmiştir.

Sosyal çalkantı, savaş, anarşi ve kaosun önlenmesi, ailevi huzursuzlukların bitirilmesi için Bediüzzaman Kur'an ve hadisleri referans alarak zekâtın genel bir prensip olarak uygulanmasını ve haram olan faizin yasak edilmesini önermektedir. Toplu yaşamak zorunda kalan insanların yaşadıkları toplumlarda insanlar arasındaki gelir farklılığı her zaman olacaktır. Bunun zekâtın sembolize ettiği yardımlaşma ile önlemek mümkündür. İnsanların bir kısmının çalışıp bir kısmının ise çalışan sınıfın emeğini sömürerek arada büyük bir gelir uçurumunun oluşmasını da ancak faizin yasaklanmasıyla önlemek mümkündür. Sosyal barışın temeli olan helal kazanç ve helal lokmanın elde edilebilmesi için haram olan faizin yasaklanması, helal olan zekâtın vermesi gerekenler tarafından eksiksiz yerine getirilmesi gerekir.

Kapitalizm teknoloji, bilim ve sanatta yükseldikçe ağırlıklılık, modern yamyamlık ve zulümler de arttı. Doymak bilmeyen hırsları insanlığı ağırlattı, insanlığı kanattı, dünyayı kan gölüne çevirdi. Önlerindeki sofrayı bitirmeden binlerce kilometre ötedeki sofralara gözlerini diktiler. İnsanların sofralarındaki ekmeği çaldılar. Ekmeği çalmak için Müslümanları birbirine düşürdüler. Irak ve Suriye'de yaşananlar bunun müşahhas örnekleridir. Sanki sistem haramları uygulamak için dizayn edilmiş... Sonuç, insanlar huzursuz, toplumlar huzursuz.

Bediüzzaman kapitalist sistemin haram olan faiz yoluyla insanları mutsuz, huzursuz hale getirdiği gerçeğinden hareket ederek sadece Müslümanların değil insanlığın da sosyal ve ekonomik huzursuzluklardan kurtulması için faizin yasaklanmasını önerir. "Sen çalış ben yiyeyim" şeklindeki özetlediği banka sistemi ve "Ben tok olsam başkası açlıktan ölse bana ne" cümlesinin sebep olduğu ihtilal, anarşi ve karışıklıkları önlemenin yolunun faizi yasaklamak ve zekâtı vaz' etmek olduğunu ifade eder. Bunun

insanlık için de zaruri olduğunu dile getirirken “Beşer salah isterse, hayatını severse, zekâtı vaz’ etmeli, ribayı kaldırmalı”¹⁷ der. İnsanlığın bu iki prensibi dinlememesi yüzünden İkinci Dünya Savaşı’yla beşerin sille yediğini hatırlatan Bediüzzaman “Daha müthişini yemeden bu emri dinlemeli”¹⁸ ikazında bulunur.

Kur’an ve sünnette helal kazanca dikkat çekilmekte, çoluk çocuğunun geçimini helalinden temine çalışanın Allah yolunda mücahede eden gibi ve namusu dairesinde helalinden dünyalık peşinde olanın şehitler derecesinde olduğu belirtilmektedir. Ayrıca kırk gün helal yiyenin kalbini Allah’ın nurlandırdığı ve hikmet pınarlarını kalbinden lisanına akıttığı bildirilmektedir. Parasında bir kuruş haram olduğu halde on kuruşla bir elbise alan kimsenin üzerinde o elbiseden bir parça bulunduğu müddetçe namazının kabul olmayacağı, helal kazanç uğrunda yorgun olarak akşamlayan kimsenin günahları bağışlanmış olduğu halde yatacağı ve Allah kendisinden razı olduğu halde sabahlayacağı, şüpheli şeylerden kaçınarak vefat eden kimseye Allah Teala’nın bütün Müslümanların sevabı kadar mükafat vereceği rivayetleri helal kazancın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁹

Sonuç

Ahir zamandayız; imtihan çetin. Allah insanları imtihan etmek için yeryüzünde bazı şeyleri helâl, bazı şeyleri de haram kılmıştır. Haramlara göre hayatını dizayn eden insanlar ve toplumlar dünyada da sosyal barışı, huzuru, mutluluğu yakalayamamaktadır. Tarih ve yaşananlar bunun ispatıdır. Bu sebeple insanoğlunun en başta gelen vazifelerinden biri helâl sınırlar içinde yaşamak, helâl kazanmak ve helâl yolda harcamaktır. Dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmanın yolu helal kazanmak, haram yollara girmemektir. “Helâl dairesi geniştir, keyfe kâfi gelir. Harama girmeye hiç lüzum yoktur.”²⁰

Temiz bir nesil yetiştirmenin temeli helal ve haram inancının vicdanlara nakşedilmesidir. Eğer okullarda soruları çalmanın, sınavlarda kopya çekmenin haram kazanç olduğu anlatılarak bu şuur verilirse, öğrenciler haram kazanca tevessül ve tenezzül etmeme noktasında bir kişiliğe sahip olurlarsa haramlardan uzak, tertemiz bir neslin yetişmekte olduğu müjdesini verebiliriz.

17 Nursi, *Risale-i Nur Külliyyatı*, 324.

18 Nursi, *Risale-i Nur Külliyyatı*, 325.

19 İmam-ı Gazali, *İhyau Ulumu’d-dîn*, trc., Mehmet A. Müftüoğlu, cilt 2 (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017), 235-237

20 Nursi, *Risale-i Nur Külliyyatı*, 10.

Kaynakça

1. Gazzali. *İhyâu Ulûmi'd-Din*. Trc., Ahmed Serdaroğlu. 2. İstanbul: Bedir Yayınları, 1973.
2. _____. *İhyâu Ulûmi'd-Din*. Trc., Mehmet A. Müftüoğlu. 2. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017.
3. Görmez, Mehmet. "Başyazı". *Diyanet Aylık Dergi* 271 (Temmuz 2013): 1-2.
4. Kartal, Mehmet Abidin. *Sosyal Barışın Temeli, Helal Kazanç - Helal Lokma*. İstanbul: Nev Yayınları, 2013.
5. Münzirî, Zekiyyüddin. *et-Terğîb ve't-terhîb*. 2. Beyrut: 1968.
6. Nursi, Bediüzzaman Said. *Risale-i Nur Külliyatı*. 1. İstanbul: Nesil Yayınları, 1996.
7. Tahirul-Mevlevî. *Şerh-i Mesnevî*. 3.
8. Yeniçeri, Celal. *İslam İktisadının Esasları*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980.